

3. Наставление към безмълвниците

Посред килията, която прилепеше до едната стена на пещерата, тъй че там нямаше зид, а личеше самата скала, почерняла и огладена, стоеше старец с дълго широко расо, без шапка, с ръце, втикнати в дългите виснали ръкави. Той бе нисък човек, слаб и попрегърбен, с некрасиво на пръв поглед лице, загрозено още повече от голяма бърна, под която падаше рядка побеляла брада. Ала очите му бяха живи, горящи и тъй черни и влажни, че приличаха на две едри трънки под бухналите вежди. Колкото набръчкана и неспокойна беше долната част на лицето му, толкова правилна, гладка и миротворна беше горната; челото — широко и бяло — се разстилаше като равнина, едва-едва прорязана с дълбоки бразди, в които сякаш зрееха посеяни злакове.

Навярно старецът беше току-що станал от работа, — до дясната му страна се намираше ниска масичка с наклонено писалище, отрупано със свитьци, а малко назад — широка столица с ръчки и възглавница за сядане. Слънчев лъч, който влизаше през едно малко прозорче в зиданата стена на килията, падаше върху разтворената страница на една голяма книга с широки бели полета и ситни букви — ту червени и златни, ту черни. Книгата лежеше върху аналой между две незапалени свещи, залепени на рамката. Освен масичката, столицата и аналоя покрай стените се редяха неподвижни дървени седалища. В едно углъбение на скалата гореше кандило и тъй като углъбението беше криво и твърде тясно, жълтият светлик на елея осветяваше само дълга ивица от пещерата. Дъното лежеше в сянка.

Теодосий премина бавно крачките, които го деляха от стареца, спъвайки се в неравния каменен под на килията, като чуваше ясно туптенето на сърцето си. Всичко околно той видя като в просънница само черните очи на пустинника, които го следяха, без да мигат, със съсредоточен и тежък поглед, останаха сами за себе си откъснати от тялото като два лъчисти пламъка. Старецът не помръдна устни, за да попита нещо, нито ръцете — за да го покани. Неподвижният и мълчалив поглед говореше сам, добър и едновременно изпитателен. Теодосий не удържа и още далеч от него, падна ничком на земята пред нозете му, които можеше да достигне само с върха на пръстите си. Той прошепна със задавен от вълнение глас:

— Благослови, отче!

Преди още да почувствува хладината на пода, върху който се беше проснал, Теодосий усети, че две ръце го хванаха под мишниците и го потеглиха нагоре. Същевременно чу гласа на стареца да казва тихо:

— Стани, стани, брате! Не строй въображения от себе си и от своите подобни. Брат съм ти и раб, и данник и на целия сонм преподобни, живуци во Христе. Не лежи ничком пред последния от последните, а пред Господа само. Стани, чадо!

Като държеше Теодосия все тъй под мишница, старецът заведе госта си до едно от седалищата близо до аналоя, а сам седна на един разлат одър под кандилото. По навик или от старост той си затвори за малко очите и после погледна калугера със същия

изпитателен поглед. Ала като го видя, че все така стои прав и не смее да седне, отец Григорий, се размърда на мястото си:

— Приседни, приседни, Теодосие. Гост си ми и отдалеко идеш. Не се чуди, че те зова на име. Чувах, че на отца Илариона дошъл гост, почитан и обичан в своята земя, от Епикерневия манастир, и като влезе още, казах си: това ще е Иларионовият гост. Нали така е, брате! Сега при нас ли искаш да останеш?

— При тебе, отче преподобни, при тебе — отвърна Теодосий и цялата му снага се преви на дъга, като че ли той се готвеше пак да падне ничком,

Отец Григорий протегна ръката си, за да го спре, и каза:

— Добре, Теодосие. Навсякъде можеш да уталожих жаждата си към Христа, — и у нас тъй, както и у другите. Само далеко сме от света, и в пустиня живеем, като свети Йоана Кръстител, та да не ти се сторим нещо диви, неуки.

Теодосий нищо не отвърна, то и що ли можеше да каже от вълнение ?

— Нека хлябът ти у нас бъде сладък! Постои, погледай и ако ти е по сърце нашият ред, остани за всегда, — продължи игуменът гостолобиво и благо с уморения си тих глас.
— А откъде си, от чий си род, ти съвсем не ми говори. Родно място на всинца ни е най-горният, свободен и всевечен Ерусалим.

Теодосий бързо вдигна главата си.

Отче мой — започна той с развълнуван глас, — Наистина си осенен отгоре и нищо не ти е тайно и скрито. Името ми произнесе, преди да ти го кажа, и това сега разгада — че крия рожденото си място и своя род. Не, не, само пред тебе не мога да скрия, отче. От Търново съм, от престолния български град, и от болярски род. Баща ми е велик прахтор при царя Йоана Александра.

— Добре, добре, — кротко се усмихна старецът. — А православния и пресветъл цар познаваш ли брате? — попита веднага отец Григорий с по-друг глас, с някаква нова мисъл.

Калугерът кимна с глава.

— Любезно мое чадо — започна подир малко старецът и погледът му заблестя, както преди. — Мнозина идват подобно на тебе с душа, уязвена от божествена любов към Христа, и като коленичат, питат ме: «О, кога и нам ще изпрати Бог такова наслаждение, както на тебе, отче свети? Кога ще се преродим, побеждавайки у нас вехтия човек?» А в що съм аз по-добър от тях и от тебе, Теодосие, в що съм и поумен? Какво съм без Господа и без благодатта Господня? Вземи ти въськ и дръж го в ръката си далеко от огъня — твърд е и студен като камък. Ала щом доближиш въська до топлина, разтапя се и чудни и необичайни видове приема. Тъй е и с ума человечески — когато е самичък и далеко от Бога, не уразумява околното, а приближи ли се до огъня на Божеството и на Духа Свети, цял изгаря и не може вече да мисли за себе си. Ето защо, брате мой, сътворявай пред Господа умна молитва и да съзерцаваш Неговата слава ще бъдеш причастен!

— Умна молитва! — възкликна Теодосий, — разтълкувай това слово, отче! Чувах вече да ми говорят за това чудно твое деяние, а как става това, не уразумявам ясно.

Отец Григорий не отвърна веднага, но блясъкът на погледа му стана тъй остър, че Теодосий си наведе очите към земята.

— Теодосие, с една дума ли искаш да ти дам уразумение?—отговори старецът бавно и сякаш укорно, като измерваше речта си. — Все също е то да научиш неукия да чете буквите изведнъж от алфа до омега. И не само че е трудно да се разправи, а и със сърце трябва да се възприеме.

— Умната молитва — повтори той — не е ни писана, ни съчинена, ни с думи се предава, нито се пее. Ала нищо да не ти кажа, чедо мое, е както да не дам гостоприемство на пътника, който тропа на вратата ми. Слушай това, що е най-малкото всред неизмеримото, уразумей не буквите, а отделните им черти, от които те са съставени.

И все по-съсредоточен продължи:

— Бог е мир, който се намира на другата страна на шума и суетата. Истинският разговор с Бога е безмълвието. Истинският разговор с Бога е безмълвието. Какво са нашите слова, що е гласът ни пред Неговото мълчание! Ако искаш да вършиш истинска молитва, подражай на гусларя, който навежда главата си и обърнал, ухо към струните, искусно удря потях, наслаждавайки се на техния напев. Гусларят нищо не вижда и не чува освен гуслата, с която се услажда. И умът във време на молитва не бива да внимава освен в Бога. Ясен ли ти е тоя пример, Теодосие? Моли се Богу не с думи, но с помисли. Защо искаме от Бога това и онова, като че Той не е в нашите сърца, в нас самите? В сърцето си търси Бога и чрез сърцето с Него говори. Истинското начало на молитвата е сърдечната топлина. Повтаряй неотстъпно в ума си: «Господи Иисусе Христе, Боже наш, помилуй ме!» — и това стига. Нека молитвата бъде кратка, за да не се вмъкне в душата чрез думите някаква прелест и съблазън и да смути твоя дух. Не променяй думите, тъй като не пушат корен дървета, които често се присаждат. Изгони своя ум от главата и го събери само в сърцето. Тоя, който може да събере всичките си мисли в една точка, прилича на острие. Тъпият предмет не може да премине през препятствие — него трябва да наострим и той ще пронизе всичко. И да се пее е ненужно, и псалмопение то не винаги е добро. Който се труди, нека пее, ти, като безмълствуваш, по е прилично да твориш умна молитва. Знай ти, Теодосие, безмълвието на пустинника прилича на сянка. Като че няма Бог, а Той е там, в него, нечут и невидим, също както слънцето, което не грее в сянката, а само я създава.

Гласът му се извиси и звучеше гръмко и равно, подобно на вода, която никога не пресъхва. Седеше той все така неподвижно под кандилото и изведнъж замълча. А като замълча, Теодосий повдигна главата си.

— Отче свети, отче игумене — боязливо заговори той и личеше си, че го вълнува нещо неразрешено и неясно. — Позволи ми да те запитам.

— Питай, питай, чадо — отвърна отец Григорий и за първи път се усмихна кротко и благостно.

— Отче, благодаря ти. А ето що вълнува духа ми. Как може да се познае, че Бог е приел нашата молитва и че неговата благодат ни е осенила?

— Ето какво ще ти разкажа, Теодосие — започна старецът пак, гледайки някъде през своя събеседник в живота си. — Като живеех в Света гора, аз срещнах веднъж св. Максима Кавсокаливита и както ти мене, попитах го за същото: държи ли умна молитва и как познава благодатта господня. А той ми отговори, като наведе малко главата си: «Не искам да скрия от тебе, честни отче, чудото на Просвета Богородица, което се случи с мене. От младини още имах велика вяра към Господарката моя Богородица и я молех със сълзи на очи да ми покаже благодатта си чрез умната молитва. Един ден, влизайки в храма, както имах обичай, молих я за това с безмерно усърдие в сърцето си и когато после целувах с любов светата ѝ икона, изведнъж усетих в гърдите си и в сърцето си особена топлина и пламък, изхождащ от светия образ, който не ме гореше, а ме оросяваше и услаждаше и внасяше в душата ми велико умиление. От този миг сърцето ми започна да твори истинна умна молитва.

Той си отдъхна малко и допълни с друг глас:

— Разрешението на твоя въпрос е това, Теодосие. Не разбра ли защо казах, че истинското начало на молитвата е сърдечната топлина? Чрез сърцето води пътят до познанието на Бога и Бог чрез него слиза до нас. «От пълнотата на сърцето говори устата» — е казал апостолът, а ти знай, чадо мое, че понякога — и колкото по-често бива, толкова по-добре е за безмълвника — сърцето само говори; ето на, както казва преподобният Максим: «Някаква особена топлина и пламък усетих.» А каква е тази топлина и какъв е този пламък? Това е от благодатта Божия, която осенява . творящия умна молитва, както е казано». И тъй, знай, Теодосие, най-главното: от Господа Бога нищо не искай. Той сам знае какво ни е нужно. Моли се непрестанно с ума, а не с езика, като следваш думите на апостола Павла: «Искам пет думи само да кажа с ума си, отколкото цял кош с езика.»

Теодосий стана стремително от мястото си и преди да го спре старецът, падна на колене пред него и му зацелува ръцете.

— Защо така, чадо, защо ми целуваш ръцете, както у отца рожденаго? — тихо запита той, а лявата си ръка отне от устните на калугера и я сложи леко върху косите му.

— Самата правда говориш, отче свети, —заговори Теодосий на прекъсвания. — Рождения си баща загубих, а намерих духовния свой отец. Душата ми развърза ти, отче, защо да не ти целувам честните ръце? Къде не ходих, де не скитах, търсейки Учител и Отец и Камък за моята вяра! Ето, намерих те и се радвам.

И Теодосий пак целуна ръцете на стареца, а той го остави да направи това, като го помилва отново леко по косите. Лицето на отца Григория си остана все такава спокойно, и малко загрижено, а благостната усмивка не се махваше от устните му. И като преди по едно време Теодосий усети, че меката ръка на стареца го потегли за мишницата. Послушен и смирен, той стана от пода, дето бе коленичил, и седна, ала не на седалището при аналоя, а на едно ниско столче, до самите нозе на преподобния. Когато Теодосий се успокои, отец Григорий заговори отново с малко треперлив глас:

— Само Христос е камъкът на вратата, чедо мое, а монахът се спуска в дълбините на покоя и всички свои желания напътва, за да го придобие, като многоценен бисер. Нему, Нему е всичката слава и всичката чест и заслуга! Раб съм Му аз последен и най-нищожен, Теодосие, и грешник като всички грешници. Наричаш ме и Учител свой, и Отец свой духовен. А ще ли заслужи тия имена, ще имам ли тая мъдрост в главата и това сърдце в гърдите, за да не се посрамя и твоето рвение да наскърбя? А възрадва ме, сърдцето ми услади, и ето какво ще ти каже: живеј тука и подвижничествуй, Теодосие, и знај, че макар и да съм слаб и немощен, не ще забравя да се моля за тебе пред Бога и пред Христа.

Като изрече тия думи със все по-развълнуван глас, старецът протегна двете си ръце, притегли му главата и го целуна по челото. А после го прекръсти три пъти и го благослови.

Те помълчаха некое време и това мълчание сякаш укрепи взаимното им вълнение с печат на несъкрусимост. Пръв заговори отец Григорий. Гласът му звучеше вече като преди равен, негромък:

— Теодосие, ти каза по-рано: «Рождения си баща загубих, а духовния свой отец намерих», като че баща ти се е представил вече пред господата Бога. А струва ми се, ти сам, малко след като влезе, ми откри, че баща ти е велик прахтор при българския цар, при пресветлия и благочестив Йоан-Александър. Защо така, паметта ли ми е изменила, или не съм те добре разбрал ?

— Нито ти е изменила паметта, нито си ме зле разбрал, всичко това е истина — отвърна Теодосий и въздъхна. — Рожденият ми баща е жив, ала не съм му аз отдавна син и той не ми е баща. Отче мой, който си ме родил в Духа Свети — продължи той с по-висок глас, като протегна ръце към стареца, — тайната си ще открия на тебе, нищо няма да скрия, както правех досега, криейки род и име. Често, много често ме разпитваха хората кой съм, отде съм, кол са баща ми и майка ми и бащиното ми име кое е. Аз все мълчах и като блудния син свенях се да каже истината. А как да я кажех, как да я изповядах на хората, — че баща ми ме отвъргна от себе си, прокле ме и своя роден дом ей толкова вече години аз само отвън съм гледал ?

Теодосий скръбно наведе глава.

— Отче, — продължи той след кратко мълчание, — като идвах в Парория, в душата ми беше спокойно. Отдавна, отдавна не мислех вече за баща си, защото имах един Отец там горе, и друг, духовен мой наставник на земята, когото очаквах да видя. — И Теодосий погледна стареца с радостно умиление. — А ето как е неизблено човешкото щастие! Зърнал бях вече манастира и като вървах към реката, мислех си за тебе, отче мой. Отведнъж виждам насреща си двама въглищари. Идеха те от манастира, внучето си дали за послушник.

Теодосий се спря, защото забеляза, че на стареца се искаше нещо да каже. И наистина, старецът поклати глава и додаде:

— Зная ги, Трифон и Постол, завчера бяха при мене. И Климент, внучето им, благослових. Дадох го да се учи при отца Варсануфия. А защо те прекъснах, чедо мое, защо за тия бедни хора да ти говоря — ето защо, чуй: от тях научих, че българският

пресветъл цар се е сродил със светия император Андроника. Не ща да скрия, Теодосие, сърцето ми се възрадва неизказано. Няма да има разпри и бран между гърци и българи, няма да се пролива християнска кръв напразно.

Теодосий погледна малко удивено стареца и промълви :

— Колко си добър, отче мой, колко е велико сърцето ти! Не делиш своите еднородни от нас, българите, и като същински баща всекиму раздаваш по заслугите.

Отец Григорий се усмихна кротко отсреща и продължи, а очите му заблестяха с някакъв нов пламък:

— Откогато с баща си и майка си и всички мои роднини попаднах в плен у безверния род агарянски, разбрах, Теодосие, колко лошо живеем помежду си ние, християните. Един е у нас Бог и църквата е една, великата православна вяра, а как изпълняваме заповедта Божия да любим друг друга и на врага си да прощаваме? Видях много хора в своя живот, чадо, и на много езици чувах да се произнася името Божие и ето що: душата човеческа е една и съща,— сърцето — и то е едно. Няма по-горен род, няма по-долен — всички сме равни пред Бога. Ако пък пред Бога не се считаме равни, и вражди и разпри се повдигат, и съблазни всякакви биват, а кръвта християнска безвинно се пролива.

Гласът му отново се извиси и заеча, ала немощна старешка кашлица го разтърси и той замлъкна, борейки се със своя недъг. Едва след някое време старецът можа да заговори слабо и дрезгаво:

— Болнав съм и немощен и като говоря за тия работи, сърцето ми се терзае. Ала ти, мисля, разбра що искатА-да кажа. Люби всяко Божие творение, както иска Бог, само себе си не възлюбвай!

Той се облегна на лакътя си и за кратко затвори пак уморено очи.

— Говори сега за себе си, Теодосие, — промълви най-сетне, — аз ще помълча сега, да си отпочина, и ще те слушам.

— Прости, отче, че от сладкото безмълвие крадя времето ти като същински тат, който обсебя скрито съкровище — започна Теодосий с виновен и понизен глас. — Не се гордея ни с името си, нито със своя род. Ако искам тайната си да ти открия и за своя живот да ти говоря, то е, че невидима бран раздира духа ми и го смущава. Опитен си ти и ще узнаеш не са ли това хитрините на лукавия, който, като вижда моята велика радост, че съм при тебе, иска да ме отклони от правия път. От вчера ни да спя мога, ни да бодърствувам с внимание и прилежание. Като хусарин бродих из леса, губих се по тъмни и нечестиви места и щом зърнах манастира, дойдох да падна пред стъпите ти, да прося благословията ти и съвет. Отче, отче мой, ако на тебе е дадено да развързваш човешки души, развържи и моята душа сега, смирено те моля, уповавайки се в тебе!

— Разкажи поред и мирно — додаде старецът, — Често, много често лукавият ни изкушава и тъй изкусно, че трудно понякога може да се разпознаят козните му. Триклетият бяс и в ангел се преобразява, за да прелъсти човека. Всякак бива.

— От невръстни години, — заговори Теодосий, а гласът му трепереше — Исус седеше в душата ми и сладко я вълнуваше. Не мислех ни за игри, ни за пакости, а само за това да порасна и да стана подвижник и служител Божий. Само майка ми знаеше желанието ми и се радваше — горката и кротка женица, Бог да ѝ дари вечен мир на душата! Научих се на четмо и писмо отрано и започнах да чета, де намерех книга, ала най-вече обикнах свети Йоана Лествичника. Той ми бе първият наставник и учител. Ще взема книгата, ще се потая някъде и чета, чета — само нощта ме откъсваше от страницата. Понякога и да ям забравях — глада и жаждата си утолявах с духовна пища. Сама майка ми принасяше в стаята да си похапна малко, като знаеше, че на нея няма да откажа. А като свърших обед, оставаше при мене да ѝ чета. Аз чета, а тя слуша, па след това и псалмите Давидови искаше да ѝ пея. Седи си под иконостаса, мълчи, а като я погледна, виждам сълзи на очите ѝ и през сълзите ми се усмихва. Трябва да ти кажа, отче мой, че баща ми е суров и сприхав човек. Две работи знаеше само той — война и лов. Досети ли се баща ми, или някой му каза, той и книгите заповяда да ми отнемат, а самичък ми заръча да се уча като връстниците си болярски синове — да яздя кон, да въртя меч и копие да хвърлям в цел. Книгите си повърнах, а вместо да ходя, дето ме пращаше баща ми, седях си тайком в къщи. По-сладко ми беше да мисля за Исуса, да чета и да пея псалми и тропари.

И ето веднъж, както седяхме с майка ми в горницата и аз пеех един псалом, отвори се вратата и на прага... баща ми. Майка ми побледня като платно, а пък аз останах с отворени уста. Баща ми затвори вратата, изгледа ни с намръщени очи и като видя книгата, съвсем пламна. «Тъй ли ти изпълняваш заповедите ми, синко?» — започна той уж кротко, а гласът му трепери. — «Мисля си, син ми е в ристалището, разиграва жребца си за прослава на рода ни. А това що е? Копие ли, меч ли?» И като каза тия думи, вдигна патерицата, на която се подпираше, и удари силно книгата върху скута ми. Книгата падна на пода и се разпиля, а пък аз — на колене, че да събирам листата. Тогава баща ми вдигна втори път патерицата, та през ръцете. «Пред мене, пред мене на колене!» — завика като обезумял. Виждам, майка ми се вдигна от мястото си. «Остави детето, не го наказвай — извика тя, — мене кори. Не е то виновно, ами аз съм непослушна, че го поощрявам. Та в що може да е виновно то, горкото? Бог с пръста си го е бележил и на Божието повеление се повинува.» Ала баща ми не я остави да довърши. «Болярке», — каза той натъртено, — «върви в горницата си, детето ти плаче». Повече той ни дума не каза, ала и това стигаше на бедната ми майка. Сви се горката и си излезе, само ме изгледа е насълзените си очи и ме прекръсти отдалеко.

Като останахме сами, баща ми наведе глава и дълго мълча, сякаш и за мене забрави. Най-после вдигна той очи и като ме изгледа, попита с тих глас «Алдьо, право ли каза майка ти, че Вогу искаш само да се покоряваш?» Аз поклатих глава. «Постник ли искаш да станеш?» «Да, татко». «Три главни обета дава постникът пред Бога: нестежание, послушание и целомъдрие. Готов ли си да ги изпълниш?» «Да, татко, обрекох се вече на Христа за цял живот.» «За цял живот — повтори той и се подсмихна. Ела сега с мене, Алдьо, следвай ме!» И той се повърна, та излезе, а аз — по него.

Влязохме в горницата на баща ми, пълна с ракли. Откачи той от полицата два ключа и ми ги подаде. «Вземи и отключи тия две ракли!» Взех аз ключовете а ръцете ми треперят. Отворих ги. Какво ли нямаше в тях! Сякаш слънце засия в стаята, тъй пъкаха раклите от сребро и злато! Ръцете ми затрепераха и очите си отвърнах. Стори ми се, лукавият ме гледаше оттам с безброй очи. Баща ми пак се усмихна. «Това не е всичко»

— рече той, — «то е само моето, а виж сега майчиното си. Отключи сега хе оня дългия, зеления ковчег!» Отключих и него, отче. Имаше вътре само грамоти, пожълтели, потъмнели, със златни и сребърни печати. «Почети, почети!» — каза пак баща ми и седна на една ракла. Разгърнах първата, разгърнах втората, третата, четвъртата... Имаше грамоти и от византийски вазилевски, и от български царе и все села се подаряваха с проиарни люде или гори, пасбища, ливади ... Като свърших четвъртата грамота, баща ми ме побутна с патерицата. «Спри — каза той, — скоро няма да ги изчетеш. И това твое ще бъде. Само каквото искаш на сестра си да дадеш като вено, ще дадеш.» «Всичко ще ù дам» — пошъпнах и нещо укрепна в гърдите ми. Баща ми си набърчи повече веждите. «Слушай сега! Всичко имам доволно и предоволно Бог ми е дал. Само едно не ми е дал Бог много — с много мъжка челяд не ме е сподобил. Ти си, Алдьо, първородният, ти си и най-малкият. Като умра, кой ще продължи рода ни, кой, ако тебе те няма?» Наболяло беше сърцето му и той въздъхна тежко. А очите му ме гледаха изпитателно. «Алдьо — пак започна баща ми, — три обета си дал пред Бога, а забрави, че аз съм твой родител и най-първо на мене трябва да се покоряваш.» «Татко, татко — не се стърпах вече аз и заплаках, и ръката му започнах да целувам, — не са ми по душата ни богатства, ни почести, ни оръжия, отпусни ме!»

Едва казах тия думи, и той си дръпна ръката, дето я целувах. «Не си ми ти син, не си, не тече в жилите ти кръвта на нашия род — заговори той, а очите му ме загледаха грозно. — И моят баща, и моят дядо, и на моя дядо баща му все злато и сребро са теглили и меч са въртели. Откак на Царевец и на Трапезица български царе стях са забили, някой от нашия род все е стоял наядно от царя. Било ли е нужда злато и сребро за откуп — давали сме, а като е трябвало, и кръвта сме си давали. Отстъпник си ти, не мой син!» «Слушай», — каза ми той най-сетне и сурово ме изгледа, — «ако не те видя вече на ристалището с меч и с копие, син да не си ми вече, с рода ми да не се родееш и домът ми твой да не е повече!» Като изрече тия думи, пушна ме да си вървя, а сам се заключи в горницата.

Тъй, отче мой, ме отвъргна рожденият ми баща. Уплаших ли се от думите му, или мъчно ми беше да не го послушам, на другия ден аз бях на ристалището като моите връстници. Вместо кръст, копие и меч държах в ръцете си, вместо псалми и тропари трябваше бранни песни да пея и за стръв и за сеч да чувам да се разправя. Докле една сутрин с благословията на майка си поех не към Марно поле, дето разигравахме конете си и хвърляхме сулицы, а надалеко, чак към Бдин.

В Арчарския манастир влязох като послушник, там ме подстрига отец Йов. От това време, отче мой, чужд станах на баща си. Когато по-сетне отидох в обителта на просвета Богородица пътеводителка в Търново, срещях майка си тайком, а баща си съм виждал само отдалеч, отвън. После и в други свети места потърсих мир за душата си и поука за своя дух. Престоях малков Червенския скит до Дунава, ала най-дълго поживяха Епикерниевия манастир над Сливен. Оттам, като чувах за твоите подвизи и за добрината ти, дойдох при тебе. Ето де и как мина животът ми, отче мой, нищо не укрех! Защо тогава тая бран в душата ми, защо това двоение? Сладко ми е да потъвам в безмълвие и съзерцание, а изведнъж като заговори, като ме закори един глас в мене самия: защо съм напуснал града си, народа си и хората и подобно на скъперник крия съкровищата си в подница. Д вчера, откак научих, че сестра ми Елена била грабната в леса от хусари, мира не мога да намеря. «Върви в Търново и падни пред нозете на баща си, ти сега си му едничък, ти си му поддръжка и утеха» — ми говори гласът. Как да сторя тоя, отче, сега, когато те намерих, как?»

Гласът на Теодосия се загуби, очите му се овлажниха и така ги обърна към стареца. И очите на преподобния бяха влажни и блестяха като преди с вътрешен огън.

— Чадо мое — заговори след дълго мълчание отец Григорий и гласът му трепереше от някакво ново вълнение, — изслушах те с внимание и с умиление в сърцето си. Даде ми ти да погледна в душата ти, да и се порадвам: чиста е твоята душа като у дете, а сърцето ти — добро. Бог ти е дал тия два безценни камъка, не бой се, не се терзай, а гледай как те блестят. Блажен си ти, Теодосие! Други в хитроумия заплитат духа си; ти си като истински безмълвник, вървиш по царския път. Блажен е оня, който не щади близките си заради, Христа, ала себе си най-вече не щади! Блажен, трижди блажен е оня, който баща и майка, сестра и братя напуска заради Отца, ала сълзите му за тях не пресекват навсягда! Человеческите сълзи, чедо, не забравяй това, за Христа са като дъжда за нивите. Сам Той е плакал, Сам е гълтал солената им влага и знае Той от небето, и скръб, и томление, и всички тревълнения на сърдцето человеческо. А защо ще бъдем възвеличени след смъртта ни, ако забравяме за ония, които са ни родили и ни любя, макар по неведение свое да не ни зачитат? Кой кому трябва да прощава? Тоя ли, който всичко е прозрял и суетата човешка превъзмогнал, или оня, който седи в долния свят, не проумява Божия промисъл и живее по земному! Иди, Теодосие, иди, чадо мое духовно! Гласът, който говори у тебе, не е на нечистивия враг человечески. Не те изкушава сатаната, а сърцето ти повелява. Приласкай баща си, позарадвай старините му и бързай пак тука при мене, ако наистина си ме възлюбил като твои отец духовен. Знай, казано е някъде: ако любиш Бога във висша степен, с пълна безопасност можеш да следваш наклонностите на сърцето си. С моето благословение иди!

Теодосий се надигна от мястото си да целуне десницата на преподобния и да получи благословията му, но старецът направи знак да не мърда.

— Почакай, — продължи той, като не снемаше бляскавия си поглед от Теодосия, — ще ти кажа още няколко думи, па после сам ще те отпусна. Ти говори още за това, че гласът те кори, задето бягаш от народа си, от хората и мислиш само за своето спасение. Това иде също от сърдечната ти доброта, чадо. Ако и да зовем себе си граждани на горния йерусалим, и ние сме човеци, сърцето ни е человеческо, слабо и любещо. И тъй е по-добре. Да паднеш в окаменено безчувствие е, както да си мъртъв, а така също да си сляп с ума си е все едно да не гледаш с телесните си очи. Който няма нозе, отучва се да ходи, глухият изгубва речта си, а ония, които не знаят начертанията на буквите, не могат да прочетат книгата. Безмълвникът, водейки съзерцателен живот, мисли, че се приближава до Бога само оня, който от своите подобни се отдалечава. Знай, Теодосие, това е само едната страна на подвижническия живот. Казано е в посланието Яковово: «Да любиш този свят е вражда към Бога», но никъде не е казано, че грешим срещу Отца, ако любим подобните си. Светът е суета на суетите, а що е човек? Що е человеческата душа в тоя свят? Спомни си, чедо, какво е писано в първа глава на книга Битие: «И сътвори Бог човека по Свой образ и подобие, по Божий образ сотвори его». Ако Бог тъй е сторил, защо трябва да се правим безръки, безноги, и глухи, и слепи с ума си, падайки в безчувствие и в безпечалие? Не, не, Теодосие, истинно подвижничествува оня, който, като търси денонощно Бога живаго, не забравя хората. Бог иска от нас не само да Го съзерцаваме, а и да Го възлюбим. А да Го възлюбим, не значи ли, Теодосие, да възлюбим и цялото му творение, на което той е вдъхнал живот? И Яков говори за вражда само заради оня, който люби света за приобретение, а не за самата любов, който иска да вземе, не да даде. Тъй чадо, тъй. Твоето сърце люби, а не алкае. И затова ти казвам: не бой се, не се терзай. Ще дойде

време и със слово в уста ще слезеш в Града, за да раздадеш там своето богатство. Иди сега, иди, а утре намини да те благословя за път! Докато се върнеш, ще молитствувам за тебе и ще те крепя духом. Иди, Теодосие!

И старецът пръв стана, наклони леко главата си и му се усмихна благо и приветливо. Теодосий се приближи и целуна десницата му, занемял от вълнение и благодарност. После се поклони и като отстъпваше гърбом, упъти се към изхода. Ала тъкмо в това време отвън се чу: «Господи Исусе Христе, Боже наш, помилуй нас!» — и една патерица затропа пред прага.

Отец Григорий направи знак на калугера да се спре и като отвърна с висок глас: «Амин», обърна се и каза и нему:

— Почакай още малко, Теодосие. Отец Варсануфий е пред прага, а нему подобава да се отворя вратата първен. Ще се запознаеш и благословията му ще приемеш.

Вратата се разтвори широко и в килията влезе висок сух старец с величествена осанка и бяла брада, която достигаше чак до пояса. Наспроти новодошлия отец Григорий изглеждаше съвсем нисък и малък. И лицата им, и държането бяха различни: отец Варсануфий ходеше бавно и някак тържествено, и следеше всяко нещо изпитателно като купец, който и да не купи, ще огледа всичко, всичко ще прецени — хубаво ли е, не е ли хубаво за работа. Сякаш, ако погледнеше книгата, която лежеше на аналоя, той можеше да каже не само от кого е и какво се пише в нея, а и къде е написана, кой писец я е красил с киновар и варак и колко заешка кожа е отишла за всяка страница, а отец Григорий щеше само да я отвори, да прочете няколко реда и да ги потълкува със слабия си благ глас.

Двамата старци се поклониха един на друг — отец Варсануфий по-ниско, като пред игумен, а отец Григорий побърза след поклона да покаже на госта същата столица с ръчки и възглавница, която се намираще до масичката, па седна едва след него от уважение към дълбоката му старост.

— С що идеш да ме спходиш, твое преподобие? — запита игуменът след малко мълчание, като притвори според обичая си своите уморени очи.

— С това, отче игумене, с което идвах и оня ден — отвърна отец Варсануфий с гръмлив глас, обхождайки с поглед цялата килия, без да забележи още Теодосия, който стоеше прав в тъмния ъгъл зад него. — Как ще бъде занапред с тия безбожни хусари, какво ще чиним, що ще правим? А то мира нямаме от тях. Като идваха завчера, пак беда: разрушили яза на Доброремана, нивата изпотъпкали и две агнета задигнали със себе си. Сиромаси сме, а тъй ако върви, съвсем ще осиромашеем. Восък не ще можем да купуваме за свещи и тамян за кадилницата!

Отец Григорий погледна Теодосия и му кимна с глава да се приближи.

— Отче, — обърна се после той към госта, — благослови брата Теодосия. Знаеш навярно, че той ни е дошъл гост от Епикерниевия манастир при Сливен да се подвизава в нашата обител. Като изричаше ти молитвата си, тъкмо се канеше да си върви. Приблужи се, приблужи се, брате! — каза старецът пак на Теодосия, когато видя, че той се държеше малко настрани.

Отец Варсануфий се обърна, изгледа изпитателно калугера от главата до петите и като го благослови, протегна му десницата си. Теодосий се приближи и я целуна.

— Отпусни ме сега, отче игумене — тихо се обади Теодосий.

— Иди, иди, чадо — каза отец Григорий, — а утре намини благословията ми да вземеш за път.

— Че къде отиваш, брате? Вчера ни дойде гост, утре си отиваш? — запита отец Варсануфий, като погледна първен Теодосия, а после и самия игумен.

— В богоспасния град Търново отива — отговори сякаш неохотно отец Григорий, — а после ще се върне тука дълго, навсягда, ако Господ пожелае.

— В Търново? — повтори бързо старецът и стана от столицата си живо, не спроти възрастта си. — Отче игумене — обърна се той към отца Григория, — Господ ме е изпратил навреме. Щяхме да изпращаме пратеници при патриарха и императора в Константиновград, не е ли по-добре към Търново да се обърнем? На граница сме, отче, нито сме на българска земя, нито на гръцка, а слушал съм, че и българският цар обичал на дарува на манастири и църкви. Какво ще е на него да ни спомогне да си съзидаме една кула и да оградим манастира със стена? Що мислиш още, отче игумене? Не е ли това по повеление Божие?

Отец Григорий наистина наведе глава и челото му се набърчи.

— Това е тъй, отче Варсануфие — продума той ниско и загрижено. — И това може.

Теодосий, който се беше прибрал до вратата, пристъпи няколко крачки напред. Очите му гледаха преподобния с особена радост.

— Отче мой — каза тихо той, — защо се свениш гласно да изречеш онова, що таи сърцето ти? Та чужд ли съм на светата обител, дето и дом свой намерих, и свой отец? Не се грижи, всичко разбрах, а и сам виждам нуждите на светите подвижници. От царя няма да изляза с празни ръце.

Отец Григорий вдигна глава и лицето му просия.

— Благословен да бъдеш, чадо! От устата ми взе тая молба, дето така ми тежеше. Наистина, велико нещастие е за нас, живущите безмълвническо житие, да търпим от ония безбожни хусари тегла и татба. Разправи на прелюбезния, благочестив и православен мъж цар Йоан-Александър и нека той ни спомогне, както реши царската му воля. Иди, Теодосие, иди чадо.

И той вдигна ръка и прекръсти отдалеко Теодосия.

— Ела да те благословя и да те прегърна и аз, брате и чадо мое — продума и отец Варсануфий разчувствуван.

И едрият старец прегърна и целуна бащински по челото калугера.

От прага на вратата Теодосий се поклони на двамата старци. Той не погледна отца Варсануфия, а само Григория Синаита. Преподобният го следваше със същия бляскав поглед, в който трептяха сълзи на благодарност и на бащинско умиление.

© 2001—2005. **Православна беседа.** Части от четивата могат да се цитират при посочване на адреса на сайта (<http://pravoslavie.domainbg.com>). Цялостното преиздаване на текстове в печатно тяло или в електронен вид — само с писмено разрешение от редакцията.